

Sloboda prejavu a súdna moc

JUDr. Ivetta Macejková, PhD.
predsedníčka Ústavného súdu Slovenskej republiky

I. Úvod

Sloboda prejavu predstavuje jeden zo základov demokratickej spoločnosti, je jedným zo základných, ale i najstarších politických práv človeka. Jej význam je pritom v zásade možné rozdeliť do niekoľkých základných okruhov – sloboda prejavu umožňuje hľadanie pravdy, je prostriedkom súťaže a konfrontácie rôznych myšlienok a názorov, je nevyhnutná na tvorbu slobodnej verejnej mienky, je prostriedkom napĺňania politickej účasti a formovania politickej vôle a je zároveň aj jednou zo základných podmienok pokroku (a vôbec existencie) demokratickej spoločnosti a sebarealizácie (rozvoja) každého jednotlivca.

Zápas za slobodu prejavu a obhajoba tohto základného ľudského práva zrejme sprevádza históriu ľudského spoločenstva už od nepamäti. Z filozofických či politicko-spoločenských diel obhajujúcich slobodu prejavu, ktoré inšpirovali politické aj právne myslenie v novodobých dejinách, sa veľmi často poukazuje na polemickú rozpravu anglického básnika Johna Milтона (1608 – 1674) „Aeropagitica“ z roku 1644¹ alebo na esej „O slobode“ z roku 1859 filozofa Johna Stuarta Milla (1806 – 1873). Obe vychádzajú z premisy, že sloboda prejavu je nevyhnutným predpokladom utvárania podmienok pre slobodný zápas rôznych názorov a najlepším prostriedkom hľadania pravdy, ktorá sa prostredníctvom sily myšlienky dokáže presadiť v konkurencii iných ideí.

Sloboda prejavu sa pritom uplatňuje nielen vo vzťahu k informáciám alebo myšlienkam, ktoré sú prijímané priaznivo alebo sú považované za neúčinné či neutrálne, ale aj vo vzťahu k tým, ktoré urážajú (obťažujú), šokujú či znepokojujú štát alebo časť obyvateľstva. Vyžaduje si to pluralizmus, znášanlivosť a veľkorysosť, bez ktorých nemožno hovoriť o „demokratickej spoločnosti“. Túto myšlienku vyslovil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“) v rozsudku zo 7. 12. 1976 v známom prípade Handyside proti Spojenému kráľovstvu.² Neskôr bola mnohokrát citovaná, pretože vyjadruje základnú paradigmu hodnotenia a chápania slobody prejavu v demokratickej spoločnosti v rámci právnej doktríny formovanej postupne na základe spoločných právnych princípov a hodnôt európskych národov.

¹ Aeropagitica: A speech of Mr. John Milton for the liberty of unlicensed printing to the Parliament of England, publikovaná 23. novembra 1644, je polemické pojednanie za slobodu prejavu a tlače v reakcii na systém cenzúry a obmedzenia tlače zavedené anglickým parlamentom prostredníctvom tzv. Licensing Order zo 16. júna 1643.

² Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of such a society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man. Subject to paragraph 2 of Article 10 (art. 10-2), it is applicable not only to "information" or "ideas" that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no "democratic society". (rozsudok ESLP zo 7. 12. 1976 vo veci Handyside v. Spojené kráľovstvo, bod 49)

II. Právne zakotvenie slobody prejavu

K právnemu zakotveniu slobody prejavu dochádza v rámci kontinentálnej Európy už v revolučnej francúzskej Deklarácii práv človeka a občana z 26. augusta 1789. V čl. XI sa ustanovuje, že slobodné prejavovanie myšlienok a názorov je jedným z najvzácnejších práv človeka a že každý občan smie slobodne hovoriť, písať a publikovať, čím nie je dotknutá jeho zodpovednosť za zneužitie tejto slobody v prípadoch ustanovených zákonom. V Spojených štátoch amerických sa tak stalo ratifikáciou prvých desiatich dodatkov k ústave, tzv. Listiny práv (Bill of Rights), 15. decembra 1791. Hneď v prvom dodatku sa ustanovuje, že Kongres nesmie vydávať zákony zavádzajúce nejaké náboženstvo alebo zákony, ktoré by zakazovali slobodné vyznávanie nejakého náboženstva; rovnako nesmie vydávať zákony obmedzujúce slobodu slova alebo tlače, právo ľudu pokojne sa zhromažďovať a právo podávať štátnym orgánom žiadosti o nápravu krívd.

V roku 1948 Všeobecná deklarácia ľudských práv v čl. 19 uviedla: „Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu; toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu pre svoje presvedčenie, a zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky hocíjakými prostriedkami a bez ohľadu na hranice.“ Obdobne Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach zo 16. decembra 1966 v čl. 19 ods. 2 ustanovil: „Každý má právo na slobodu prejavu; toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne, alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmikol'vek inými prostriedkami podľa vlastnej voľby.“³

Na regionálnej európskej úrovni je právo na slobodu prejavu garantované predovšetkým Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. novembra 1950⁴ (ďalej aj „Dohovor“), ktorý v čl. 10 ods. 1 ustanovuje: „Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.“

Orgánom, ktorý dohliada na dodržiavanie ustanovení Dohovoru zmluvnými stranami Dohovoru, je Európsky súd pre ľudské práva. Judikatúra (case law) ESLP je prameňom práva s potenciálnou prednosťou pred zákonmi Slovenskej republiky. Ak priznáva väčší rozsah slobody prejavu, ale aj práva na informácie či ďalších základných práv, má prednosť pred zákonmi. A tak sa prostredníctvom týchto právnych názorov vyslovených v konkrétnych rozhodnutiach ESLP napr. aj slovenským novinárom zaručuje právo použiť zveličenie alebo provokáciu, priznáva sa im právo spracovať príspevok podľa vlastného uváženia bez toho, aby im vnútroštátne orgány mohli radiť alebo diktovať, akú techniku spravodajstva majú použiť, zbavujú sa zodpovednosti za nepresnosti a nepravdy v oficiálnych správach orgánov verejnej moci. Praktický význam judikatúry ESLP je o to väčší, že množstvo významných otázok nedostalo dosiaľ vnútroštátnu interpretáciu v rozhodnutiach ústavného súdu, a tak judikatúra ESLP vyplňa „vákuum“ v domácom právnom poriadku.

³ vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

⁴ oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR č. 209/1992 Zb.

Právo na slobodu prejavu je zakotvené aj v Charte základných práv Európskej únie, ktorú 12. decembra 2007 opätovne⁵ slávnostne vyhlásili Európsky parlament, Rada Európskej únie a Európska komisia. Článok 11 Charty nazvaný „Sloboda prejavu a právo na informácie“ ustanovuje: „Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice. Rešpektuje sa sloboda a pluralita médií.“

Ústava Slovenskej republiky⁶ (ďalej aj „ústava“) zaručuje právo na slobodu prejavu spolu s právom na informácie v čl. 26 ods. 1, ktorý ustanovuje: „Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.“ Odseky 2 a 3 označeného článku ústavy vymedzujú bližšie obsah uvedených základných práv. Podľa čl. 26 ods. 2 ústavy má každý právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povolovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon. Ustanovenie čl. 26 ods. 3 ústavy obsahuje výslovný ústavný zákaz cenzúry. Ustanovenie čl. 26 ods. 4 ústavy následne upravuje podmienky možného obmedzenia slobody prejavu a práva vyhľadávať a šíriť informácie a napokon ustanovenie čl. 26 ods. 5 dopĺňa ústavnú úpravu práva na informácie zakotvením ústavnej povinnosti orgánov verejnej moci primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku za podmienok ustanovených zákonom.

Kontrola rozhodovacej činnosti všeobecných súdov, ak tieto svojimi rozhodnutiami zasahujú do slobody prejavu, je úlohou Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „ústavný súd“), ktorý má v zmysle čl. 124 ústavy postavenie nezávislého súdneho orgánu ochrany ústavnosti. Ústavný súd však nie je súčasťou všeobecných súdov, ktorým preto ani nie je inštančne nadriadený.

V zmysle judikatúry ústavného súdu sa sloboda prejavu a právo prijímať, vyhľadávať a rozširovať idey a informácie zaručuje každému jednotlivcovi ako jeho základné právo. Slobodou prejavu sa človeku umožňuje vysloviť alebo zamlčať svoje city, myšlienky a názory.⁷ Ochrana slobody prejavu je nevyhnutná z viacerých dôvodov. Sloboda prejavu je nevyhnutná pre demokraciu a pre tvorbu slobodnej verejnej mienky v otvorenej spoločnosti. Sloboda prejavu je taktiež nástrojom hľadania pravdy, nástrojom súťaže a konfrontácie rôznych myšlienok a názorov. Napokon sloboda prejavu môže byť aj nástrojom osobnej sebarealizácie spravidla v podobe rôznych umeleckých foriem.⁸ V demokratickej spoločnosti

⁵ Charta bola v pôvodnom znení vyhlásená už v roku 2000 a následne sa stala súčasťou Zmluvy zakladajúcej Ústavu pre Európu, ktorá však vzhľadom na neúspešný ratifikačný proces nevstúpila do platnosti. Na základe čl. 6 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy sa Charta stala právne záväzným dokumentom 1. decembra 2009, t. j. dňom nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísanej v Lisabone 13. decembra 2007. V súlade s čl. 51 sú ustanovenia charty pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. V dôsledku toho rešpektujú práva, dodržiavajú zásady a podporujú ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami a pri zachovaní obmedzení právomocí Únie, ktoré boli na ňu prenesené zmluvami. Charta nerozširuje rozsah pôsobnosti práva Únie nad rámec právomocí Únie ani nezakladá žiadnu novú právomoc ani úlohu pre Úniu, ani nemení právomoci a úlohy vymedzené v zmluvách.

⁶ Ústava Slovenskej republiky uverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 460/1992 Zb. v platnom znení

⁷ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 28/96 z 12. mája 1996

⁸ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 152/08 z 15. decembra 2009

založenej na princípe suverenity ľudu je slobodná diskusia a konfrontácia názorov vo veciach všeobecného či verejného záujmu nevyhnutnou súčasťou slobody a tvorby politickej vôle.⁹ V tomto kontexte má byť každému dovolené vyjadrovať sa k verejným veciam a vynášať o nich hodnotové súdy. K veciam verejným pritom nepochybne patrí činnosť orgánov verejnej moci vrátane rozhodovacej činnosti súdov a taktiež osôb pôsobiacich vo verejnom živote. O kritike činnosti a konania uvedených subjektov platí z princípu demokracie vyplývajúca ústavná prezumpcia, že ide o kritiku dovolenú.¹⁰ Orgány verejnej moci v zásade nie sú ani oprávnené posudzovať správnosť a prípustnosť prejavovaných názorov. Dôsledkom takéhoto postupu by bolo zavedenie cenzúry, ktorá je v zmysle čl. 26 ods. 3 ústavy vylúčená.¹¹

III. Právo na informácie

Spolu so slobodou prejavu sa v Dohovore i v ústave priznáva právo na informácie. Toto právo obsahuje v podstate tri základné zložky: vyhľadávanie informácií, prijímanie informácií a rozširovanie informácií.

Vo vzťahu k právu na informácie sa ústavný súd niekoľkokrát zaoberal otázkou prípustnosti vyhotovovania si záznamu z ústneho pojednávania všeobecného súdu, pričom opakovane priznal osobám prítomným na súdnom pojednávaní právo vyhotoviť si zvukový záznam z ústneho pojednávania všeobecného súdu.¹²

Ústava a ani zákonná úprava pritom nevylučujú situáciu, aby sa účastník súdneho konania sám rozhodol, ako právo prijímať informácie uplatní (či si vyhotoví záznam písomne, či využije svoju pamäť alebo či pritom využije technické zariadenie určené na vyhotovenie zvukového záznamu). Teda predseda senátu nie je oprávnený rozhodovať o tom, či si osoby prítomné v súdnej sieni môžu vyhotovovať písomné poznámky, robiť stenografický záznam priebehu pojednávania alebo nahrávať jeho priebeh formou vnímateľnou sluchom.

V prípade, ak oprávnená osoba nahráva priebeh súdneho pojednávania, nemôže sudca, ktorý vedie súdne pojednávanie, svojoľne rozhodovať o tom, či v priebehu súdneho pojednávania umožní vyhotovovať zvukový záznam. Zakázať vyhotovovanie zvukových záznamov môže totiž len z dôvodov taxatívne stanovených v zákone, napr. ak by vyhotovovanie zvukových záznamov diktafónom rušilo priebeh hlavného pojednávania [§ 253 ods. 5 písm. a) Trestného poriadku]. Tomuto zákazu pritom musí predchádzať skutočné overenie, že použitý diktafón naozaj ruší súdne pojednávanie.

V súvislosti s vyhotovovaním zvukového záznamu sa pritom ústavný súd zaoberal aj otázkou práv a právom chránených záujmov dotknutých osôb, pričom konštatoval, že povinnosť dbať na ochranu práv a právom chránených záujmov dotknutých osôb pri slobodnom rozširovaní informácií zaťažuje osobu, ktorá vyhotovila zvukový záznam, a nie súd, ktorý nenesie žiadnu zodpovednosť za prípadný zásah do týchto práv alebo oprávnených záujmov. Inak povedané, za prípadné porušenie (nerešpektovanie) práv a právom chránených záujmov dotknutých osôb zverejnením zvukového záznamu nesie zodpovednosť osoba, ktorá

⁹ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 42/09 z 2. júna 2009

¹⁰ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 152/08 z 15. decembra 2009

¹¹ napr. nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 42/09 z 2. júna 2009

¹² napr. rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 28/96, sp. zn. II. ÚS 7/00, sp. zn. III. ÚS 169/03 a i.

vyhotovila zvukový záznam, a nie súd, keďže súd nemá žiadnu právnu možnosť limitovať zhotoviteľa zvukového záznamu v dispozícii s vyhotoveným zvukovým záznamom z verejného súdneho pojednávania.¹³

IV. Sloboda prejavu, masmédiá a novinárska etika

Sloboda prejavu je ľudským právom, priznáva sa rovnakou mierou každému bez ohľadu na povolanie, nepatrí len jednotlivcom, ale, samozrejme, i masmédiám, pričom masmédiá majú možnosť uplatniť túto slobodu ešte účinnejšie než jednotlivci, lebo vždy komunikujú s verejnosťou, čo sa jednotlivcovi podarí len zriedka.

V uvedených súvislostiach najmä judikatúra EŠLP zdôrazňuje osobitný význam ochrany slobody prejavu v súvislosti s tlačou, ktorej prislúcha šíriť informácie a myšlienky o otázkach týkajúcich sa politických záležitostí, ako aj o tých otázkach, ktoré sa týkajú iných oblastí verejného záujmu. K tomuto poslaniu tlače sa pripája právo verejnosti prijímať tieto informácie a myšlienky. Sloboda tlače poskytuje verejnosti jeden z najlepších prostriedkov, ako poznať a hodnotiť myšlienky a postoje politických lídrov. Sloboda politickej diskusie pritom predstavuje jadro konceptu demokratickej spoločnosti.¹⁴ V ďalších rozhodnutiach EŠLP uviedol, že hoci uvedené princípy boli primárne formulované vo vzťahu k printovým médiám, nepochybne ich možno aplikovať, aj pokiaľ ide o médiá audiovizuálne.¹⁵

Článok 10 Dohovoru však ani tlači nezaručuje celkom neobmedzenú slobodu prejavu. Dôvody obmedzenia slobody prejavu obsiahnuté v čl. 10 ods. 2 Dohovoru, resp. povinnosti a zodpovednosť, ktoré zahŕňa výkon slobody prejavu, sa vzťahujú aj na tlač, a to i keď referuje o veci závažného verejného záujmu. Známa je úvaha EŠLP, že «Tlač pri rozširovaní informácií a myšlienok o veciach verejného záujmu má dôležitú úlohu „verejného strážneho psa“.» (prípád Thorgeison proti Islandu). Nesmie však ísť o svojvoľný a zlomyseľný útok. Sloboda vyjadrovania sa nesmie stať povolením na rozsiahle urážanie, znevažujúce vyhlásenia a negatívne hodnotiace úsudky, ktoré nemajú nič spoločné s politickými otázkami.

Novinárska etika

V tejto súvislosti EŠLP poukázal i na rastúci význam novinárskej etiky. Vyjadril názor, že vo svete, kde je jednotlivec konfrontovaný so značným počtom informácií cirkulujúcich cestou tradičných alebo elektronických médií a zahŕňajúcich neustále rastúci počet hráčov, rastie význam kontroly dodržiavania novinárskej etiky.¹⁶ Vyslovil tiež, že ochrana práva novinárov šíriť informácie o veciach, ktoré sú predmetom verejného záujmu, vyžaduje, aby novinári konali v dobrej viere a na základe presných faktov a aby poskytovali „spoľahlivé a presné informácie“ v súlade s novinárskou etikou.¹⁷

Vo vzťahu ku už uvedenému možno len uvítať, že samotné novinárske stavovské organizácie prijímajú stavovské predpisy, ktorých cieľom je presadzovať novinársku etiku a profesionalitu. Etike žurnalistiky v európskom kontexte sa venuje aj rezolúcia

¹³ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 34/2012 z 13. novembra 2012

¹⁴ napr. rozhodnutie EŠLP vo veci Sunday Times v. Spojené kráľovstvo z 26. 4. 1979 (bod 65 a nasl.); rozsudok EŠLP vo veci Lingens v. Rakúsko z 8. 7. 1986 (bod 41 a nasl.)

¹⁵ napr. rozhodnutie EŠLP vo veci Jersild v. Dánsko z 23. 9. 1994 (bod 31)

¹⁶ napr. rozhodnutie EŠLP vo veci Stoll v. Švajčiarsko z 10. 12. 2007

¹⁷ napr. rozhodnutie EŠLP vo veci Tonsberg Blad AS a Haukom v. Nórsko z 1. 3. 2007, rozhodnutie EŠLP vo veci Stoll v. Švajčiarsko z 10. 12. 2007

Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1003 (1993) o etike žurnalistiky (ďalej len „rezolúcia“), ktorá, vychádzajúc z presvedčenia, že profesia novinára obsahuje práva i povinnosti, slobodu i zodpovednosť, určuje jasné pravidlá novinárskej a mediálnej práce. Vo vzťahu k posudzovaniu kritiky sú významné najmä odseky 4, 5 a 23 rezolúcie, ktoré ustanovujú viaceré zásady: „vysielané správy musia byť založené na pravdivosti, zaručené vhodnými spôsobmi overenia a dôkazov a nezaujatosti pri podávaní faktov, popisu a rozprávání. Fámy sa nesmú pliesť so správami. Vyjadrovanie názorov môže mať formu myšlienky alebo poznámky k všeobecným myšlienkam alebo formu poznámok týkajúcich sa aktuálnych spravodajských informácií. Hoci sú názory nevyhnutne subjektívne, a preto nemôžu a nesmú byť podriaďované kritériám pravdivosti, musíme zabezpečiť, že názory budú vyjadrené úprimne a eticky. Právo jednotlivcov na súkromie sa musí rešpektovať. Osoby, ktoré zastávajú určité funkcie vo verejnom živote, majú právo na ochranu svojho súkromia s výnimkou tých prípadov, keď ich súkromný život môže mať vplyv na ich verejné pôsobenie. Skutočnosť, že osoba zastáva určitý verejný post, ju nezavaruje práva na rešpektovanie jej súkromia.“

V rámci Slovenskej republiky má dodržiavaniu novinárskej etiky napomáhať i Etický kódex Slovenského syndikátu novinárov (ďalej len „kódex“), ktorý v zhode s rezolúciou ustanovuje požiadavku pravdivosti informácií, ktorej nevyhnutným predpokladom je, aby sa fakty podávali čo najobjektívnejšie, v ich pravom kontexte, bez skresľovania a zamlčovania súvislostí. Kódex novinárovi tiež ukladá povinnosť odmietnuť uverejniť informáciu, o ktorej vie, že je nepravdivá. Taktiež titulky článkov alebo programov nesmú byť zavádzajúce ani nepravdivé. Komentáre a názory musia byť jasne označené a odlišené od spravodajstva a faktov, pričom ani v komentári novinár nesmie uvádzať názory, ktoré protirečia faktom. Opäť v zhode s rezolúciou kódex ustanovuje, že novinár nesmie bez súhlasu dotknutej osoby písať, hovoriť o skutočnosti a zobrazovať skutočnosť tak, aby zasahoval do súkromného života dotknutej osoby; môže tak urobiť iba v prípade, že verejný záujem si vyžaduje poznať jej súkromie; nesmie znižovať jej dobré meno, česť a dôstojnosť, pokiaľ osoba sama nevyvoláva podozrenie, že postupuje protizákonne alebo vzbudzuje pohoršenie. Novinár je povinný rešpektovať prezumpciu neviny, pričom celé mená ľudí podozrivých z trestnej činnosti môže zverejniť len v prípade, že zverejnenie ich mena predstavuje dôležitý verejný záujem. Na inštitucionálnej úrovni dohľad nad dodržiavaním etických zásad novinárskej práce v periodikách vydávaných v Slovenskej republike zabezpečuje Tlačová rada Slovenskej republiky, ktorá je výkonným orgánom Asociácie na ochranu novinárskej etiky v Slovenskej republike.

V nadväznosti na uvedené je v súvislosti s nepochybne veľkou popularitou spravodajských článkov zverejnených prostredníctvom internetu taktiež vhodné poukázať aj na nedávne rozhodnutie Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Delfi AS proti Estónsku zo 16. 6. 2015, v ktorom sa ESLP zaoberal otázkou zodpovednosti prevádzkovateľa spravodajského internetového portálu za obsah vyjadrení (komentárov) tretích osôb, ktoré sa zúčastnili diskusie pod článkom zverejneným na spravodajskom internetovom portáli. Európsky súd pre ľudské práva dospel k záveru, že v okolnostiach posudzovaného prípadu zodpovednosť prevádzkovateľa predmetného internetového spravodajského portálu za obsah týchto komentárov vyplývala predovšetkým z nasledujúcich skutočností: komentáre mali extrémny charakter; išlo o profesionálne spravovaný

spravodajský portál ekonomicky profitujúci z množstva komentárov; prevádzkovateľ mal nad obsahom portálu plnú kontrolu (samotní diskutujúci nemali možnosť stiahnuť už raz zverejnené príspevky); prevádzkovateľ umožnil anonymnú diskusia čitateľov pod článkami bez možnosti spätnej identifikácie autora komentára, v dôsledku čoho nebolo možné vyvodiť priamu zodpovednosť autora komentára; mechanizmus filtrovania verbálnych útokov stránky spočíval len v automatickom systéme vymazávania vulgarizmov, v upozornení, že autori komentárov nesú plnú zodpovednosť za ich obsah, a v možnosti nahlásenia nevhodných vyjadrení administrátorovi, pričom tieto opatrenia nedokázali zabrániť zverejneniu nenávisťných prejavov a vyhrážok, ktoré zostali verejne dostupné počas šiestich týždňov.

V. Prípustnosť obmedzenia slobody prejavu

Sloboda prejavu podmieňuje alebo je úzko spojená s mnohými ďalšími právami a slobodami, slobodou združovania a zhromažďovania, náboženského presvedčenia atď. Aj preto je niekedy nazývaná superslobodou. Naproti tomu sa môže dostať do konfliktu s mnohými spoločenskými a individuálnymi záujmami, právami a slobodami (napr. s právom na súkromný život, právom na ochranu osobnosti, so záujmom na zachovaní, resp. ochrane národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzaní zločinnosti, zabránení úniku dôverných informácií alebo so záujmom na zachovaní autority a nestrannosti súdnej moci).¹⁸

Už tvorcovia spomínanej Deklarácie práv človeka a občana z roku 1789 si uvedomovali skutočnosť, že sloboda prejavu nemôže byť úplne neobmedzená, ako je zrejmé z formulácie záveru čl. XI uvedeného dokumentu. Ešte pregnantnejšie túto skutočnosť vyjadruje čl. 10 ods. 2 Dohovoru, ktorý uvádza, že výkon práva na slobodu prejavu zaručeného v čl. 10 ods. 1 Dohovoru, „pretože zahŕňa aj povinnosti, aj zodpovednosť“, môže podliehať takým formalitám, podmienkam obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

Európsky súd pre ľudské práva vo vzťahu k týmto dôvodom ospravedlňujúcim obmedzenie slobody prejavu vo svojej judikatúre stanovil, že musia byť interpretované úzko, pričom potreba obmedziť slobodu prejavu musí byť v každom jednotlivom prípade presvedčivým spôsobom preukázaná.¹⁹ V prípade, ak sťažovateľ v konaní pred ESLP namieta porušenie čl. 10 Dohovoru, bude ESLP vždy skúmať tri základné otázky:

1. či konanie zasahujúce do práva na slobodu prejavu je zásahom verejnej moci,
2. či ide o zásah predpísaný zákonom,
3. či išlo o zásah „nevyhnutný v demokratickej spoločnosti“, legitímny z hľadiska cieľa a zásahu a či dôvody uvedené vnútroštátnymi orgánmi na jeho ospravedlnenie sú „relevantné a dostatočné“.

¹⁸ bližšie pozri napr. REPÍK, B. Sloboda prejavu podľa článku 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo svetle judikatúry štrasburských orgánov. In: *Zborník z konferencie „Sloboda prejavu“*. Vysoké Tatry, 1998, s. 37.

¹⁹ rozhodnutie ESLP vo veci Jersild v. Dánsko z 23. 9. 1994 (body 35 až 37)

K obmedzeniu slobody prejavu teda možno pristúpiť, len ak má takýto zásah oporu v zákone (zákonný základ), ak smeruje k uskutočneniu legitímneho cieľa spočívajúceho v niektorom z dôvodov ospravedlňujúcich obmedzenie slobody prejavu v zmysle čl. 10 ods. 2 Dohovoru, ak je primeraný takémuto cieľu a ak ide o zásah v demokratickej spoločnosti nevyhnutný.²⁰

Obdobné princípy vymedzujúce podmienky prípustnosti zásahu do základného práva na slobodu prejavu a práva na informácie zaručených v čl. 26 ods. 1 ústavy vyplývajú z už spomínaného čl. 26 ods. 4 ústavy, v zmysle ktorého slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, len ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti. Slobodu prejavu teda nemožno obmedziť v akomkoľvek verejnom záujme, keďže v čl. 26 ods. 4 ústavy ide o taxatívny výpočet druhov verejných záujmov, resp. konkrétnych hodnôt (legislatívnych cieľov), v záujme ktorých môžu byť sloboda prejavu a právo na informácie obmedzené, pričom ide o užší výpočet než výpočet obsiahnutý v čl. 10 ods. 2 Dohovoru, ktorý medzi dôvody obmedzenia slobody prejavu zaraďuje navyše aj ochranu zachovania autority a neustrannosti súdnej moci.

Požiadavka zákonnosti prípadného zásahu do slobody prejavu v kontexte právneho poriadku Slovenskej republiky vyžaduje, aby sa príslušné opatrenie orgánu verejnej moci opieralo o zodpovedajúcu legislatívu s právnou silou zákona, ktorá je dostatočne konkrétna, zrozumiteľná a dostupná z hľadiska spôsobilosti adresátov, ktorým je určená, urobiť si predstavu o svojich právach a povinnostiach, o svojom právnom postavení a o právnych požiadavkách, ktorým musia prispôbiť svoje správanie, prípadne o následkoch porušenia týchto povinností (formálna podmienka obmedzenia slobody prejavu).

Výklad a aplikácia príslušných právnych noriem zo strany orgánov verejnej moci musí byť zároveň v súlade s ústavou, predovšetkým musí rešpektovať samotnú podstatu a zmysel základného práva na slobodu prejavu. Z hľadiska už spomenutých kritérií na posúdenie ústavnej a medzinárodnoprávnej konformity zásahu do slobody prejavu, ako vyplývajú z judikatúry ústavného súdu a z judikatúry ESLP, to predovšetkým znamená dodržanie požiadavky, aby išlo o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie sledovaného legitímneho cieľa (materiálna podmienka obmedzenia slobody prejavu).

Táto požiadavka zahŕňa existenciu takéhoto cieľa, t. j. legitímneho dôvodu ospravedlňujúceho obmedzenie slobody prejavu v zmysle čl. 10 ods. 2 Dohovoru, resp. v zmysle čl. 26 ods. 4 ústavy. Zároveň zahŕňa existenciu racionálnej väzby medzi legitímnym dôvodom ospravedlňujúcim obmedzenie slobody prejavu a zvoleným opatrením predstavujúcim zásah do slobody prejavu z hľadiska spôsobilosti zásahu dosiahnuť sledovaný akceptovateľný cieľ a napokon aj zachovanie primeranosti (proporcionality) zásahu z hľadiska vzájomného vyvažovania záujmu na dosiahnutí legitímneho cieľa ospravedlňujúceho obmedzenie slobody prejavu a záujmu na ochrane základného práva na slobodu prejavu.

V tomto smere ústavný súd posudzoval zásadu, že „všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, dokiaľ uplatnením jedného práva alebo slobody

²⁰ napr. rozhodnutie ESLP vo veci Prager a Oberschlick v. Rakúsko z 26. 4. 1995 (body 29 až 39) alebo rozhodnutie ESLP vo veci Feldek v. Slovensko z 12. 7. 2001 (body 52 až 90)

nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody“. Nastolenie rovnováhy medzi právom iného a slobodou prejavu je cieľom obmedzenia slobody prejavu.

Pokiaľ ide o jednotlivé legitímne dôvody ospravedlňujúce obmedzenie slobody prejavu v zmysle čl. 10 ods. 2 Dohovoru, rada by som sa bližšie venovala dvom z nich, a to požiadavke zachovania autority a nestrannosti súdnej moci a nadväzne ochrane osobnosti.

VI. Zachovanie autority a nestrannosti súdnej moci ako dôvod obmedzenia slobody prejavu

V súlade s princípom del'by štátnej moci je jednou z mocí súdna moc, ktorá je v demokratickom štáte zverená nezávislým a nestranným súdom. Ako už bolo spomenuté, na rozdiel od ústavy, ktorá v čl. 26 ods. 4 ako jeden z dôvodov obmedzenia slobody prejavu výslovne nezakotvuje potrebu zachovania autority a nestrannosti súdnej moci, Dohovor v čl. 10 ods. 2 takéto obmedzenie pripúšťa, pričom v judikatúre ESĽP sa v súvislosti s týmto dôvodom stretávame s obmedzením slobody prejavu jednak vo vzťahu k rozsahu, spôsobu a forme informovania o neukončenom súdnom konaní (A), ako aj vo vzťahu ku kritike súdnej moci, resp. sudcov (B).

A. Pri informovaní o prebiehajúcom súdnom konaní sa do potenciálneho konfliktu môže dostať najmä právo na slobodu prejavu a právo na informácie na jednej strane s prezumpciou neviny a právom byť súdený nezávislým a nestranným súdom na strane druhej. Je pritom samozrejmé, že súdne konanie nemôže prebiehať vo vzduchoprázdne, že pred alebo súčasne so súdnym rozhodovaním môže prebiehať verejná diskusia o podstate trestnej veci, či už v špecializovaných periodikách, všeobecnej tlači, alebo na verejnosti, no malo by platiť, že osoby vyjadrujúce sa verejne k prebiehajúcej súdnej veci, v praxi predovšetkým novinári informujúci o prebiehajúcom súdnom konaní, by sa mali sústreďovať na objektívne fakty, informovať o priebehu súdneho konania i o reakciách verejnosti naň vyváženým spôsobom, neuvádzať argumenty len jednej strany, či tvrdiť, že možný je len jeden spravodlivý záver, ku ktorému musí súd pri svojom rozhodovaní dospieť, a privlastňovať si tak pozíciu sudcu rozhodujúceho vo veci, čo by v konečnom dôsledku mohlo viesť k všeobecnej nedôvere verejnosti v rozhodnutie súdu, ktoré by sa nezhodovalo s mediálnymi, resp. medializovanými očakávaniami. Dôvodom obmedzenia práva na informácie, prípadne do určitej miery aj slobody prejavu v súvislosti s prebiehajúcim konaním je snaha eliminovať tlak médií, resp. tlak jednotlivcov alebo verejnej mienky realizovaný prostredníctvom médií na rozhodovanie súdov, zaistiť, aby súd bol pri svojom rozhodovaní nestranný, neovplyvnený vonkajšími faktormi, pričom opäť platí, že k obmedzeniu slobody prejavu možno pristúpiť len vtedy, ak takýto zásah vnútroštátne právo pripúšťa, takýto zásah je v demokratickej spoločnosti nevyhnutný, smeruje k uskutočneniu legitímneho cieľa a je primeraný takémuto cieľu.²¹

Z uvedeného o. i. vyplýva, že i keď oznamovacie prostriedky nesmú prekročiť hranice stanovené v záujme náležitého chodu justície, sú oprávnené oznamovať informácie

²¹ napr. rozhodnutie ESĽP vo veci Sunday Times v. Veľká Británia z 26. 4. 1979, rozhodnutie vo veci Hodgson, Woof Productions, Nation Union of Journalists a Channel Four v. Veľká Británia z 15. 7. 1988, rozhodnutie vo veci Weber v. Švajčiarsko z 22. 5. 1990, rozhodnutie ESĽP vo veci Worm v. Rakúsko z 29. 8. 1997, rozhodnutie ESĽP vo veci Priebke v. Taliansko z 5. 4. 2001

a myšlienky týkajúce sa vecí, ktoré sa dostávajú pred súdy, rovnako ako aj tie, ktoré sa týkajú iných oblastí verejného záujmu. Nejde totiž len o právo tlače sprostredkovať informácie a myšlienky, ale aj o právo verejnosti informácie a myšlienky prijímať.

I keď sa v podmienkach Slovenskej republiky otázka prípustnosti informovania o prebiehajúcom súdnom konaní neriešila v súvislosti so zachovaním autority súdnej moci (keďže takýto dôvod obmedzenia slobody slova ústava nepozná), riešila sa táto otázka v súvislosti s porušením prezumpcie neviny. Ústavný súd k tejto problematike konštatoval, že prezumpcia neviny je jednou zo základných zásad trestného konania. Z uvedeného vyplýva nielen to, že ju majú v prvom rade zabezpečiť orgány činné v trestnom konaní, ale aj to, že práve tieto orgány ju môžu na druhej strane tiež porušiť.

Rešpektovanie tohto princípu podľa právneho názoru ústavného súdu má zabezpečiť nielen súd v súdnom konaní, ale aj iné orgány v predsúdnom konaní (prokurátor, policajt). Aj nevhodné výroky orgánov prípravného konania, ktoré by sa rovnali vysloveniu viny trestne stíhanej osoby, by mohli porušiť prezumpciu neviny, a to najmä vtedy, pokiaľ by napríklad podnietili verejnosť uveriť, že trestne stíhaná osoba je vinná, a prejedikovali by hodnotenie faktov kompetentným súdom. I ďalšie rozhodnutia ústavného súdu zhodne konštatujú, že prezumpciu neviny porušujú výroky orgánov činných v trestnom konaní o obvinenom zverejnené v masmédiách, ktoré vyjadrujú názor, že tento je vinný, pričom jeho vinu ešte nevyslovil právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súd. Prezumpciu neviny neporušujú však také výroky, ktoré len vyjadrujú stav podozrenia zo spáchaného trestného činu.²²

B. Záujem na zachovaní autority súdnej moci, na zachovaní dôvery občanov v súdnictvo a sudcov je v zmysle čl. 10 Dohovoru v nevyhnutných prípadoch tiež dôvodom, ktorý oprávňuje na základe zákona a primeraným spôsobom obmedziť (najčastejšie využitím relevantných občianskoprávných a trestnoprávných inštitútov určených na zabezpečenie ochrany osobnosti) slobodu prejavu spočívajúcu v neprimeranej, resp. neopodstatnenej kritike súdnictva, resp. konkrétnych sudcov. Predmetom ochrany pred neopodstatnenou kritikou pri uplatnení č. 10 Dohovoru nie je celá súdna moc vo všetkých predstaviteľných aspektoch jej organizácie a činnosti, ale iba autorita súdnej moci ako nemateriálna hodnota, najmä v súvislosti s rozhodovacou činnosťou súdov.

Otázkou kritiky súdnictva tlačou sa ESLP zaoberal vo svojich viacerých rozhodnutiach, pričom napr. v rozhodnutí vo veci Prager a Oberschlick proti Rakúsku z roku 1995 sa o. i. vyjadril v tom zmysle, že aj keď je tlač jedným z prostriedkov, pomocou ktorých si politici a verejná mienka môžu overiť, či sudcovia nezneužívajú moc, či vykonávajú svoju veľkú zodpovednosť spôsobom, ktorý je v súlade s cieľom, ktorý je základom im zverenej úlohy, a aj keď novinárska sloboda zahŕňa aj používanie určitého stupňa zveličenia, alebo dokonca provokácie, s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu napadnuté zasahovanie (obmedzenie slobody prejavu) sa v tomto konkrétnom prípade nezdá neúmerne legitímnemu cieľu (zachovania autority súdnej moci), ktorý sa obmedzením slobody prejavu sledoval.

Inak povedané, i keď má tlač pri rozvíjaní a zachovávaní demokratickej spoločnosti (a v rámci nej i súdnictva) svoju nepochybniteľnú úlohu, táto kritika nemôže byť neobmedzená, musí byť primeraná, musí zodpovedať konkrétnym okolnostiam prípadu. Teda hoci masmédiá majú povinnosť sprostredkovať informácie a myšlienky týkajúce sa

²² nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 83/01 z 24. januára 2002

záležitostí, ktoré sú predložené súdu, rovnako ako o iných oblastiach verejného záujmu, nesmú ani masmédiá prekročiť hranice vymedzené záujmami justície.

Pri kritike súdnych rozhodnutí má tiež význam, či sú posudzované počas konania alebo po jeho skončení. Načasovanie kritiky je potrebné vnímať nielen z hľadiska fázy súdneho konania, ale aj z hľadiska spoločenského načasovania.

Z uvedeného vyplýva, že EŠLP neposkytuje ochranu autorite súdnej moci pred akoukoľvek kritikou. Je totiž zrejmé, že súdy nemôžu pôsobiť vo vákuu, pričom autorita súdnej moci sa vytvára prioritne cez súdne rozhodnutia. Nemala by sa budovať administratívne ako kvázi povinnosť verejnosti pozerat' na súdy v zbožnej úcte bez ohľadu na to, aké rozhodnutia súdy vyhlasujú, pretože od masmédií sa očakáva, prípadne aj vyžaduje, aby kriticky vôbec nevstupovali do udalostí a zbytočným zverejňovaním rozsudkov nerušili posvätnosť predstáv verejnosti o spravodlivosti súdnej moci. Vyslovenie „súdnej pravdy“ v súdnom rozhodnutí teda automaticky neznamená, že každý iný kritický názor na vec sa musí pokladať za nesprávny, resp. neprípustný. Obdobne nemožno brániť tomu, aby súdному rozhodovaniu nepredchádzali akékoľvek diskusie, či už v odbornej tlači, v masmédiách, alebo na verejnosti. Európsky súd pre ľudské práva napr. preto rozhodol o porušení Dohovoru Belgickom, ktoré sa pokúsilo autoritu súdnej moci vyňať spod každej kritiky.

Kritika činnosti je teda nepochybne prípustná, avšak nevyhnutnou podmienkou je, aby táto kritika bola primeraná a opodstatnená.

Záujem na zachovaní autority súdnictva ako dôvod obmedzenia slobody prejavu vyplýva z výnimočného postavenia justície ako garanta spravodlivosti, základnej hodnoty právneho štátu, ktorý musí požívať dôveru verejnosti, ak má úspešne naplňať svoje spoločenské poslanie. Dohovor a EŠLP preto uznávajú, že treba ochraňovať súdy (garantov spravodlivosti v právnom štáte), resp. že treba ochraňovať dôveru v súdy pred deštruktívnymi, nepodloženými útokmi, ktoré sú vo svojej podstate neodôvodnené, obzvlášť ak zoberieme do úvahy obmedzené možnosti sudcov brániť seba a dôvody svojich súdnych rozhodnutí pred verejnosťou.

Osobitná ochrana autority súdnej moci sa pritom podľa EŠLP nevzťahuje len na sudcov, ale primerane sa vzťahuje aj na prokurátorov. Prokurátori sú verejnými činiteľmi, ktorých úlohou je prispieť k riadnemu fungovaniu súdneho systému. V tomto ohľade tvoria súčasť súdneho aparátu v širšom význame tohto pojmu. Je vo všeobecnom záujme, aby tak ako sudcovia používali dôveru verejnosti. Pre štát je preto nevyhnutné, aby aj ich ochraňoval pred nepodloženými obvineniami. Aj v tomto prípade súd musí posúdiť, či bola zachovaná spravodlivá rovnováha medzi protichodnými právami a záujmami – sťažovateľovým právom na slobodu prejavu na jednej strane a právom prokurátora na ochranu jeho osobných práv na strane druhej.

Tu je zároveň potrebné uviesť, že hoci ústava nezakotvuje zachovanie autority súdnej moci ako samostatný dôvod obmedzenia, resp. zásahu do slobody prejavu, prirodzene to neznamená, že by sa slovenský sudca, resp. prokurátor, v odôvodnených prípadoch nemohol domáhať zásahu do slobody prejavu, a to v záujme ústavou i Dohovorom garantovanej ochrany osobnosti.

VII. Všeobecne ku vzťahu slobody prejavu a ochrany osobnosti

Pri dokazovaní a následnom rozhodovaní, či konkrétnym prejavom došlo k zásahu do práv na ochranu osobnosti, je potrebné vždy starostlivo rozlišovať medzi skutkovými tvrdeniami a hodnotiacimi úsudkami.

Každý prejav sa vo svojej podstate totiž týka buď skutkového tvrdenia (faktu, informácie), alebo hodnotiaceho úsudku (názoru, myšlienky). Niekedy prejav môže zahŕňať skutkové tvrdenie aj hodnotiaci úsudok, inokedy sa môže obmedziť len na skutkové tvrdenie alebo len na hodnotiaci úsudok. Na rozdiel od hodnotiacich úsudkov, ktoré majú subjektívny charakter a nemôžu byť predmetom dokazovania,²³ majú skutkové tvrdenia objektívnu povahu a je možné ich objektívne verifikovať.

Pokiaľ ide o dôkazné bremeno, pre skutkové tvrdenia platí, že čím je tvrdenie závažnejšie, tým dôveryhodnejší dôkaz musí byť, najmä ak tvrdenie bolo napr. uverejnené v populárnom celoštátnom denníku s vysokým nákladom. Pre činnosť masmédií ESLP požaduje dobromyseľnosť konania, teda konania v dobrej viere, že poskytujú presné a spoľahlivé informácie v súlade s novinárskou etikou, pričom od masmédií sa očakáva a vyžaduje, že v rozsahu primeranom okolnostiam si starostlivo overia, či informácie, ktoré zamýšľajú uverejniť, sú presné a spoľahlivé. Dobromyseľnosť sa nevzťahuje na hodnotenie, či konanie novinára je v súlade s právnym poriadkom, ale na to, či tvrdené skutočnosti sú pravdivé.

Vo vzťahu k otázke pravdivosti judikatúra ústavného súdu i ESLP často vychádza zo zásady, že ak ktokoľvek chce uverejniť o inej osobe informáciu difamačného (hanobiaceho) charakteru, nemožno jeho konanie považovať za rozumné (ligitímne), pokiaľ nepreukáže, že mal rozumné dôvody spoliehať sa na pravdivosť difamačnej informácie, ktorú širil, a pokiaľ nepreukáže, že podnikol dostupné kroky na overenie pravdivosti takejto informácie, a to v miere a intenzite, v ktorej mu bolo overenie informácie prístupné, a konečne, pokiaľ nepreukáže, že sám nemal dôvod neveriť, že difamačná informácia je pravdivá. Tu považujem za potrebné osobitne upozorniť na názor ESLP, že médium nie je povinné vykonávať nezávislý prieskum týkajúci sa pravdivosti informácie, ak médium len sprostredkuje verejné oficiálne informácie pochádzajúce od verejného činiteľa. Nie je teda možné sankcionovať médium za to, že sa bez overenia pravdivosti spoliehalo na obsah oficiálnych informácií, ktoré sa až neskôr ukázali byť nepravdivými.²⁴

Ústavný súd rešpektuje aj určité špecifiká bežnej periodickej tlače určenej na informovanie najširšej verejnosti (na rozdiel napr. od odborných publikácií), ktorá v určitých prípadoch, predovšetkým s ohľadom na rozsah jednotlivých príspevkov a na čitateľský záujem, musí pristupovať k určitým zjednodušeniam. Nemožno bez ďalšieho tvrdiť, že každé zjednodušenie (či skreslenie) musí nutne viesť k zásahu do osobnostných práv dotknutých osôb. Nemožno preto trvať na úplnej presnosti skutkových tvrdení a klásť tak na novinárov, vo svojich dôsledkoch, nesplniteľné nároky. Významné preto musí byť vždy to, aby celkové vyznenie určitej informácie zodpovedalo pravde.

²³ napr. rozhodnutie ESLP vo veci Lingens v. Rakúsko z 8. 7. 1986

²⁴ napr. rozhodnutie ESLP vo veci Selisto v. Fínsko zo 16. 2. 2005

Každé zverejnenie nepravdivého údaja pritom nemusí automaticky znamenať neoprávnený zásah do osobnostných práv. Takýto zásah je daný len vtedy,

1. ak existuje medzi zásahom a porušením osobnostnej sféry príčinná súvislosť
2. a ak tento zásah v konkrétnom prípade presiahol určitú intenzitu takou mierou, ktorú už v demokratickej spoločnosti nemožno tolerovať.

Kritika je formou vyjadrenia názoru, patrí teda medzi hodnotiace úsudky, ktoré vyjadrujú názory svojich autorov. Preto neexistuje a ani nemôže existovať kritika objektívna, ale iba kritika vecná alebo nevecná.

Z pohľadu ochrany osobnostných práv je potrebné rozlišovať medzi kritikou prípustnou a kritikou, ktorá môže tvoriť podstatu neoprávneného porušovania práva na česť a dôstojnosť.

Prípustná kritika musí vykazovať znaky vecnosti a konkrétnosti a musí byť obsahovo a formálne primeraná. Požiadavka vecnosti vyžaduje, aby kritika vychádzala z pravdivých skutočností ako premís pre hodnotiaci úsudok.

Ak sa vychádza z nepravdivých premís, ktorých výsledkom je znevažujúci hodnotiaci úsudok, je potrebné takúto kritiku kvalifikovať ako neprípustnú. Z rovnakého dôvodu nie je, samozrejme, prípustná ani kritika, ktorá nemá faktografický, skutkový základ²⁵ (obzvlášť ak je aj medializovaná). Kritika by sa tak mala vyvarovať výlučne všeobecných súdov, ktoré nie sú podporené konkrétnymi argumentmi. Inak povedané, v prípade, keď má nejaké vyjadrenie podobu hodnotiaceho úsudku, môže jeho prípustnosť závisieť od toho, či pre tento úsudok existuje dostatočný faktický podklad, pretože i hodnotiaci úsudok bez akéhokoľvek faktického podkladu môže byť prehnaný.²⁶ Súdna prax z uvedených dôvodov dospela k záveru, že je neprípustné, ak je kritika, ironizovanie alebo odsudzovanie určitej fyzickej osoby založené na nepravdivých údajoch. Právny záver o tom, kedy je potrebné určitú kritiku kvalifikovať ako neprípustnú, bude vždy spočívať na povahe a okolnostiach každého konkrétneho prípadu. Vo všeobecnosti bude platiť, že čím hromadnejšie sa distribuuje kritika, tým vyššia je ochrana osobnostných práv.

Niektoré nálezy ústavného súdu v zhode so stanoviskom Benátskej komisie CDI-AD (2004) vymedzili kritériá, ktoré sú potrebné na vyvažovanie práva na ochranu osobnosti a slobody prejavu. Sú nimi:

1. závažnosť a šírka obvinenia (čím závažnejšie je obvinenie, tým viac bola verejnosť dezinformovaná a difamovaná osoba poškodená, pokiaľ tvrdenie nie je pravdivé);
2. povaha informácie a uváženie, do akej miery je predmetný problém záležitosťou verejného záujmu;
3. zdroj informácie;
4. vynaložené úsilie a konkrétne kroky na overenie pravdivosti informácie;
5. status informácie (obvinenie už môže byť predmetom vyšetrovania, ktoré vyžaduje ohľad);

²⁵ napr. rozhodnutie ESLP vo veci Barford v. Dánsko z 22. 2. 1989, rozhodnutie ESLP vo veci Prager a Oberschlick v. Rakúsko z 26. 4. 1995, rozhodnutie ESLP vo veci De Haes a Gijels v. Belgicko z 24. 2. 1997, rozhodnutie ESLP vo veci Schöpfer v. Švajčiarsko z 20. 5. 1998, rozhodnutie ESLP vo veci Perna v. Taliansko z 25. 7. 2001, rozhodnutie ESLP vo veci Nikula v. Fínsko z 21. 3. 2002, rozhodnutie ESLP vo veci Steur v. Holandsko z 28. 10. 2003, rozhodnutie ESLP vo veci Veraart v. Holandsko z 30. 11. 2006

²⁶ napr. rozhodnutie ESLP vo veci De Haes a Gijels v. Belgicko z 24. 2. 1997, rozhodnutie ESLP vo veci Feldek v. Slovenská republika z 12. 7. 2001

6. naliehavosť záležitosti;
7. zistenie, či bol žiadaný komentár od sťažovateľa (žalobcu), oslovenie nemusí byť vždy nutné;
8. zistenie, či médiami šírené oznámenie obsahovalo podstatu udalosti;
9. tón oznámenia šíreného médiami;
10. okolnosti zverejnenia včítane jeho načasovania.

Skúmať primeranosť zásahu v konkrétnom prípade je možné aj využitím tzv. trojstupňového testu proporciality. Pri strete práva na ochranu osobnosti v konaniach na ochranu osobnosti a slobody prejavu je tu kľúčová tzv. vážiaca formula (trojstupňová stupnica hodnôt: nízka, stredná a podstatná). Intenzita zásahu do jedného základného práva sa pomeruje s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia nadobúdajú jednu z hodnôt.

V prípade, ak sa konkrétny prejav, ktorým došlo k zásahu do práva na ochranu osobnosti, týkal skutkového tvrdenia, možno nápravu v činnosti printových masmédií zjednávať prostredníctvom všetkých troch dovolených prostriedkov (právo na opravu, právo na odpoveď, právo na dodatočné oznámenie). V činnosti elektronických masmédií však môže ísť nielen o „skutkové tvrdenie“, ale aj o „hodnotiaci úsudok“, ktorý dotknutá osoba má právo napadnúť. Oprávneným subjektom všetkých troch práv sú len subjekty súkromného práva – fyzické osoby a právnické osoby (nie orgány verejnej moci vrátane orgánov štátu).

VIII. Ochrana osobnosti verejných činiteľov a sudcov

Všeobecne možno konštatovať, že verejní činitelia si musia byť vedomí toho, že budú vystavení pozornosti verejnosti a budú musieť akceptovať výkon práva na informácie zo strany verejnosti minimálne v tom rozsahu, v akom svoje ústavné alebo zákonné právomoci vykonávajú na verejnosti, resp. v styku s verejnosťou. To súvisí s princípom transparentnosti činnosti verejnej moci, v zmysle ktorého činnosť verejnej moci je verejná a prístupná, pokiaľ nie je vyslovene zákonom ustanovený dôvod pre neverejnosť.

Z rezolúcie Rady Európy č. 1165 z roku 1998 venovanej právu na súkromie tiež vyplýva, že verejne činné osoby musia rešpektovať, že osobitné postavenie, ktoré zastávajú v spoločnosti, automaticky vykonáva tlak na ich súkromie. Každá osoba vystupujúca na verejnosti musí strpieť zvýšenú kontrolu verejnosti nad takouto svojou činnosťou. Treba však nutne rešpektovať základné práva a slobody toho, o kom sa informácie získavajú, vrátane jeho práva na súkromie, práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a mena.

Judikatúra obdobne uznáva, že u osôb verejného záujmu dochádza k zníženiu priestoru ich súkromnej sféry, v dôsledku čoho sa primerane znižuje (nie však absolútne vylučuje) aj úroveň ochrany ich osobnostných práv.

Z verejných činiteľov predovšetkým vo vzťahu k politikom platí, že hranice povolenej kritiky sú u nich širšie ako u súkromných osôb. Politik sa vedome vystavuje podrobnému skúmaniu všetkých svojich slov a činov zo strany novinárov a verejnosti a vzhľadom na to musí preukazovať väčšiu mieru tolerancie.²⁷

²⁷ bližšie napr. rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 340/09, sp. zn. I. ÚS 352/2011, sp. zn. I. ÚS 390/2011, sp. zn. I. ÚS 416/2011, sp. zn. IV. ÚS 448/2012, sp. zn. II. ÚS 558/2012, sp. zn. IV. ÚS 492/2012, sp. zn. III. ÚS 385/2012

Špecifickou skupinou verejných činiteľov sú sudcovia. Všeobecne sú ako osoby verejne činné vystavení širším hraniciam kritiky oproti tzv. súkromným osobám, treba však zobrať do úvahy určité špecifiká sudcovskej profesie, ktoré ich odlišujú od politikov. Zároveň v zmysle konštantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva platí, že hoci u štátnych zamestnancov (vrátane sudcov) sú medze prijateľnej kritiky stanovené širšie ako u bežných občanov (súkromných osôb), nevzťahuje sa na nich povinnosť strpieť rovnakú mieru kritiky ako v prípade politikov, keďže štátni zamestnanci sa vedome nevystavujú podrobnému dohľadu nad svojimi skutkami a správaním rovnako ako politici,²⁸ ibaže by išlo o sudcu vstupujúceho do politiky, u ktorého budú akceptovateľné hranice kritiky širšie než u osôb, ktoré do politiky nevstupujú.²⁹

Tu je potrebné upozorniť na skutočnosť, že ESLP v posledných rokoch vo svojej judikatúre začína zastávať názor, že na kritiku súdnictva je potrebné hľadieť skôr ako na súčasť politickej debaty, pri ktorej sú limity toho, čo je ešte primerané, stanovené širšie.³⁰ V tejto súvislosti je ale zároveň potrebné poukázať na to, že ESLP vo svojej judikatúre rozlišuje medzi kritikou jednotlivých sudcov, kde je rozsah prípustnej kritiky menší, a kritikou súdov alebo celej justície, kde je rozsah prípustnej kritiky väčší. Európsky súd pre ľudské práva navyše aj vo svojom nedávnom rozhodnutí pripomenul, že je potrebné rozlišovať medzi kritikou a urážkou sudcu, resp. súdu, pričom podľa názoru ESLP v prípade, ak jediným cieľom akejkoľvek formy prejavu je uraziť súd alebo členov súdu, nemala by vhodná sankcia znamenať porušenie čl. 10 Dohovoru.³¹

Pokiaľ ide o kritiku sudcov a súdnictva, ústavný súd vychádza z obdobných pozícií ako ESLP. Vo svojom náleze sp. zn. II. ÚS 152/08 z 15. decembra 2009 ústavný súd okrem iného uviedol, že akceptuje trend smerujúci k posúvaniu pozície sudcov, ktorí stoja kdesi uprostred kontinua medzi politikmi a „bežnými“ občanmi, smerom k politikom. V náleze sp. zn. I. ÚS 408/2010 zo 16. júna 2011 ústavný súd konkretizoval, že otázkou verejného záujmu je aj činnosť sudcov a okolnosti súvisiace s výkonom tejto funkcie, pričom sudca ako reprezentant verejnej moci musí byť uzrozumený s tým, že jeho postup môže byť predmetom kritiky, a preto uňho treba predpokladať vyšší stupeň tolerancie a nadhľadu než napr. u bežných ľudí. Miera akceptovateľnosti prípustnej kritiky je pritom ešte vyššie postavená u sudcov najvyššieho súdu, a to vzhľadom na predmet ich rozhodovacej činnosti, resp. skutočnosť, že rozhodujú o najzávažnejších prípadoch, ktoré sú zväčša verejnosti známe. V zhode s judikatúrou ESLP ústavný súd taktiež v náleze sp. zn. IV. ÚS 472/2012 z 10. januára 2013 konštatoval, že miera prípustnosti kritiky konkrétneho sudcu je menšia ako miera prípustnosti kritiky súdov, prípadne celej justície.

V súvislosti s trendom smerujúcim k posúvaniu pozície sudcov smerom k politikom je na tomto mieste pre úplnosť potrebné uviesť, že na rozdiel od politikov majú sudcovia značne obmedzenú možnosť reagovať na možnú kritiku alebo prípadný mediálny atak, pretože musia

²⁸ napr. rozhodnutie ESELP vo veci Prager a Oberschlick v. Rakúsko z 26. 4. 1995, rozhodnutie ESELP vo veci Buscemi v. Taliansko zo 16. 9. 1999, rozhodnutie ESELP vo veci Thoma v. Luxembursko z 29. 3. 2001, rozhodnutie ESELP vo veci Wingerter v. Nemecko z 21. 3. 2002, rozhodnutie ESELP vo veci Skalka v. Poľsko z 27. 5. 2003

²⁹ rozhodnutie ESELP vo veci Hrico v. Slovenská republika z 20. 7. 2004

³⁰ bližšie rozhodnutie ESELP vo veci Kobenter a Standard Verlags Gmbh v. Rakúsko z 2. 11. 2006 a rozhodnutie ESELP vo veci Ormanni v. Taliansko zo 17. 7. 2007

³¹ rozhodnutie ESELP vo veci Kincses v. Maďarsko z 27. 1. 2015

z titulu svojej funkcie zachovávať určitú mieru zdržanlivosti, pokiaľ ide o verejné vyjadrenia. Ustanovenie § 30 ods. 11 zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov výslovne ukladá sudcom povinnosť zdržať sa verejného vyslovovania svojho názoru o veciach prejednávaných súdmi. Sudcovia musia navyše zachovávať istú mieru zdržanlivosti v súvislosti s verejnými vyjadreniami aj v iných oblastiach, ktoré sa nemusia bezprostredne týkať nimi prejednávaných prípadov, a to v súlade s povinnosťou zdržať sa v občianskom živote a pri výkone funkcie sudcu všetkého, čo by mohlo narušiť vážnosť a dôstojnosť funkcie sudcu alebo ohroziť dôveru v nezávislé, nestranné a spravodlivé rozhodovanie súdov.³²

Vychádzajúc z už uvedeného sa domnievam, že ochrana osobnosti členov sudcovského stavu by mala byť úmerná obmedzeniu ich vlastnej slobody prejavu (profesionálna zdržanlivosť), ku ktorému dochádza v záujme predchádzania podozrenia z možnej predpojatosti v konkrétnych kauzách či zachovania dôstojnosti vystupovania sudcu.

Pre úplnosť je vhodné upozorniť ešte i na skutočnosť, že vedľa ochrany osobnosti je sloboda prejavu vo vzťahu k moci súdnej limitovaná tiež trestným zákonom (skutková podstata trestného činu pohrdania súdu, zasahovanie do nezávislosti súdov, ohováranie a pod.). Tu však treba jasne rozlišovať medzi kritikou a urážaním. Ak jediným zmyslom akejkoľvek formy vyjadrovania je urážanie súdu alebo členov tohto súdu, primeraný trest zo strany štátu v zásade nie je porušením čl. 10 ods. 2 Dohovoru.

IX. Záver

V rámci rozvíjania princípov právneho štátu má nepochybne svoje miesto i kritika súdnej moci a aj ústavný súd vo svojich rozhodnutiach konštatuje, že justícia je legitímnou témou verejného záujmu. Kritika súdnej moci však musí byť oprávnená (prípustná), pričom rozdiel medzi oprávnenou a neoprávnenou (nepripustnou) kritikou treba vidieť najmä v rozhodujúcom hľadisku pravdivosti, vecnosti, objektívnosti a cieľa, ktorý sa konkrétnym prejavom sleduje. Kritika je oprávnená, ak nie sú prekročené medze vecnej kritiky opierajúcej sa o pravdivé skutočnosti a z nich vyplývajúce závery, ak je primeraná obsahom a formou, ak nie je samoučelná, nevybočuje z medzí nutných na dosiahnutie sledovaného a zároveň spoločensky uznaného cieľa, ak nepredstavuje nepodložený deštruktívny útok na konkrétneho sudcu alebo súdnictvo ako celok.

Obzvlášť pre kritickú diskusiu o súdnych rozhodnutiach, nezávisle od štátu, v ktorom prebieha, pritom platí, že by mala byť vecná, podložená odbornými právnymi argumentmi, nie osobná, emotívna či expresívna, prekračujúca medze všeobecne uznávaných pravidiel slušnosti. Ústavný súd pritom v tejto súvislosti už v minulosti upozornil, že pri prekročení dovolených limitov prípustnej kritiky by táto mohla negatívne vplyvať aj na prijímanie všetkých (mnohých) rozhodnutí súdov očami širšej, nielen dotknutej verejnosti.³³

Za pozitívny tiež nemožno považovať stav, keď dochádza k verejnému kritizovaniu vyhlásených, no písomne ešte nevyhotovených súdnych rozhodnutí, teda keď sa kritizuje bez toho, aby sa kritizujúci subjekt vôbec oboznámil s písomným odôvodnením kritizovaného súdneho rozhodnutia. Kritik sa v takom prípade na základe ústneho vyhlásenia rozhodnutia

³² § 30 ods. 1. zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

³³ bližšie nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 261/06 z 13. decembra 2007

súdu môže iba domnievať, z akých konkrétnych právnych úvah súd pri svojom rozhodnutí vychádzal.

Netreba zároveň zabúdať na jednoduchý fakt, že kritika súdnych rozhodnutí vyplýva zo samotnej povahy súdneho rozhodovania. Vo väčšine súdnych sporov ide o spor medzi dvoma stranami, pričom nech už súd rozhodne v prospech ktorejkoľvek strany, druhá strana je väčšinou s rozhodnutím súdu nespokojná. Neraz pritom môže ísť o situácie, keď sa laikovi na prvý pohľad rozhodnutie súdu javí ako nespravodlivé, ako rozhodnutie v prospech osoby, ktorá svojím konaním porušila právo. O takéto „nespravodlivé“ rozhodnutia ide najčastejšie v prípadoch, keď subjekt, na strane ktorého objektívne „stojí spravodlivosť“, nevie svoje, hoci aj pravdivé tvrdenia pred súdom dokázať a neunesenie dôkazného bremena znamená rozhodnutie v prospech porušiteľa práva. Popri neunesení dôkazného bremena môžu „nespravodlivosť“ súdneho rozhodnutia neraz spôsobiť aj ustanovenia právnych predpisov predstavujúce pre každého sudcu neprekročiteľný mantinel jeho rozhodovania. Typickým príkladom je nepriznanie práva v dôsledku uplatnenia námietky premlčania či zastavenie trestného stíhania z dôvodu premlčania trestného stíhania. Pocit nespravodlivosti či nezákonnosti však niekedy môže vyplývať aj z nie úplne výnimočnej (i keď neželanej) situácie, keď samotný právny predpis v dôsledku svojej nejednoznačnosti pripúšťa viacero možných výkladov. V týchto prípadoch je i pre profesionálov veľmi zložitá nájsť vyváženú hranicu a rozhodnúť, ktorý právny argument má vyššiu váhu.

Vychádzajúc z už uvedeného, možno zhrnúť, že v záujme zachovania dôvery občanov v súdnictvo by malo platiť, že napriek tomu, že kritik nesúhlasí s konkrétnym právnym názorom súdu vyjadreným v súdnom rozhodnutí, mal by svoj iný právny názor odôvodňovať kultivovaným a po odbornej stránke erudovaným spôsobom.

V súvislosti s týmto príspevkom si dovoľujem uviesť, že v uplynulých dňoch bol na internetovej stránke ústavného súdu zverejnený *„Výber nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky týkajúcich sa čl. 26 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“*, ktorý približuje rozhodovaciu činnosť ústavného súdu týkajúcu sa práva na slobodu prejavu a práva na informácie v období od januára 2002 do júna 2015. Tento výber je adresovaný širokej odbornej verejnosti, odborníkom na ústavné právo, právnym teoretikom i praktikom, sudcom všeobecných súdov, advokátom, študentom právnických fakúlt, novinárom, ak aj každému, kto sa o problematiku slobody prejavu zaujíma.

V závere dodávam, že, vychádzajúc z relevantnej judikatúry ústavného súdu, som pripravila metodický list určený sudcom všeobecných súdov týkajúci sa posudzovania kolízie práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti. Tento metodický list, ktorý tvorí aj prílohu tohto príspevku, by do budúcnosti mal prispieť k tomu, aby sudcovia všeobecných súdov v rámci svojej rozhodovacej činnosti v čo najväčšej možnej miere ústavne konformným spôsobom posudzovali kolíziu práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti.

Resumé

Po úvodnom priblížení práva na slobodu prejavu sa autorka v príspevku bližšie zaoberá otázkou obmedzenia slobody prejavu z dôvodu zachovania autority a neustrannosti

súdnej moci. Následne autorka rozoberá vzťah slobody prejavu a ochrany osobnosti, pričom osobitnú pozornosť venuje otázke ochrany osobnosti verejných činiteľov a sudcov. Príloha autorkinho príspevku obsahuje z judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky vychádzajúci metodický list určený sudcom všeobecných súdov týkajúci sa posudzovania kolízie práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti.

The article begins with an outline of the right to freedom of speech that is followed by a more detailed reflection on the issue of the limits of free speech to maintain the authority and impartiality of the judicial power. The author then analyses the relationship between freedom of speech and protection of personality, paying special attention to the protection of personality of public officials and judges. Attachment to the article contains guidelines resulting from the case-law of the Constitutional Court of the Slovak Republic for judges of general courts examining the collision of the freedom of speech and the protection of personality rights.

JUDr. Ivetta Macejková, PhD.
predsedníčka Ústavného súdu
Slovenskej republiky

Ingerencia Ústavného súdu Slovenskej republiky
do judičiálnej činnosti všeobecných súdov

Porušenie základného práva na slobodu prejavu a slobodné šírenie informácií podľa čl. 26 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky, resp. čl. 10 ods. 1 a 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (spory o ochranu osobnosti podľa § 13 Občianskeho zákonníka)

podľa metodiky Projektu Ústavného súdu Slovenskej republiky

„Efektívnosť výkonu rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky v konaní o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb (konkrétne kontrola ústavnosti) v kauzálnej súvislosti s princípom prezumpcie zavineného konania štátu (všeobecných súdov a orgánov činných v trestnom konaní)“

ÚVOD

Prieskumný dohľad Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) je dôvodný a úspešný len vtedy, ak rozhodnutia všeobecných súdov v neprospech sťažovateľov vybočili z medzí daných ústavne zaručených základných ľudských práv a slobôd.

Z tejto zásady vychádzajú i kasačné nálezy ústavného súdu, ktorými boli zrušené a vrátené na nové konanie veci v difamačných sporoch. Všeobecné súdy posudzovali kolíziu dvoch základných práv (právo na ochranu osobnosti a právo na slobodu prejavu).

Medzi príčiny kasácie rozhodnutí všeobecných súdov patria arbitrárnosť, extrémny nesúlad právneho záveru s vykonanými skutkovými a právnymi zisteniami a vyhodnotenie dôkazov bez akéhokoľvek akceptovateľného základu.

V oblasti difamačných sporov existujú základné orientačné kritériá, ktoré sú zohľadňované pri riešení kolízie práv, ktorých systematickým posúdením možno uzavrieť, či bude daná prednosť ochrane slobody prejavu, alebo naopak, osobnostným právam. Pri týchto úvahách zo strany všeobecných súdov absentuje komplexnosť riešenia prostredníctvom **testu proporcionality**.

Keďže test proporcionality patrí k stálemu racionálnemu vybaveniu ústavných sudcov, rešeršou platných doktrínálnych právnych názorov a stabilizovanej judikatúry bolo možné vytvoriť tento metodický list.

Metodický list, najmä pre mladšiu generáciu sudcov všeobecných súdov, má prispieť k lepšiemu vystihnutiu pomeru medzi spravodlivým cieľom zásahu do osobnostného práva a zvoleným spravodlivým prostriedkom nápravy.

I.

1. Rešerš analyzujúca argumentačný prístup kasačných náleзов ústavného súdu metódou proporcionality bola spracovaná z týchto náleзов ústavného súdu:

rok 2008 – II. ÚS 152/08,

rok 2009 – II. ÚS 326/09, II. ÚS 340/09, II. ÚS 418/09, II. ÚS 148/09,

rok 2010 – IV. ÚS 302/2010, I. ÚS 408/2010, IV. ÚS 107/2010, IV. ÚS 54/2010,
I. ÚS 408/2010,

rok 2011 – I. ÚS 496/2011,

rok 2012 – IV. ÚS 448/2012, III. ÚS 385/2012, IV. ÚS 472/2012, III. ÚS 351/2012,

rok 2013 – II. ÚS 212/2013, III. ÚS 403/2013,

rok 2014 – III. ÚS 284/2014.

2. Argumentačná skladba a výstavba odôvodnení náleзов ústavného súdu bola nasledovná:

Konflikt medzi slobodou prejavu a právom na ochranu osobnosti:

1. Všeobecné východiská pre rozhodnutie ústavného súdu.
2. K proporcionálite zásahu do slobody prejavu sťažovateľa.
3. Vykonanie testu proporcionality – hľadanie odpovedí na otázky kto, o kom, čo, kde, kedy a ako v danom prípade „hovoril“ (uverejnil informáciu).
4. Závery ústavného súdu vo veci namietaného porušenia slobody prejavu.

II.

Všeobecné východiská rozhodovacej činnosti ústavného súdu pri konflikte slobody prejavu a práva na ochranu osobnosti (zhrnutie časti odôvodnenia nálezov ústavného súdu)

1. Každý konflikt vo vnútri systému základných práv a slobôd treba riešiť prostredníctvom zásady ich spravodlivej rovnováhy.
2. Podstata predmetného rozhodovania je hľadanie vyváženého vzťahu medzi ústavou garantovaným právom na ochranu cti, dôstojnosti či súkromia a slobody prejavu a právom na informácie.
3. Všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, kým uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody.
4. Sloboda prejavu predstavuje jeden zo základných pilierov demokratickej spoločnosti, jednu zo základných podmienok jej rozvoja a sebarealizácie jednotlivca. Uplatňuje sa nielen vo vzťahu k „informáciám“ a „myšlienkam“, ktoré sa prijímajú priaznivo, resp. sa pokladajú za neurážlivé a neutrálne, ale aj k tým, ktoré urážajú, šokujú alebo znepokojujú štát alebo časť obyvateľstva.
5. V niektorých situáciách musí sloboda prejavu ustúpiť. Limitačné klauzuly v čl. 26 ods. 4 ústavy a čl. 10 ods. 2 dohovoru explicitne uvádzajú dôvody obmedzenia slobody prejavu.
6. Pri rozhodovaní sporov vo veciach ochrany osobnosti všeobecné súdy musia zohľadniť ochranu slobody prejavu minimálne v rozsahu jej ústavných záruk. Ustanovenia Občianskeho zákonníka (§ 13) nemožno teda aplikovať izolovane, ale je nutné ich vykladať v súlade s ústavou. Nutnosť zohľadniť slobodu prejavu neznamená rezignáciu na ochranu osobnosti.
7. Ústavný súd nie je zásadne oprávnený preskúmať a posudzovať právne názory všeobecného súdu, ktoré ho pri výklade a uplatňovaní zákonov viedli k rozhodnutiu, s výnimkou ich arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnosti majúcej za následok porušenie základných práv.
8. Úlohou ústavného súdu nie je zastupovať všeobecné súdy, ktorým predovšetkým prislúcha interpretácia a aplikácia zákonov. Úloha ústavného súdu sa obmedzuje na kontrolu zlučiteľnosti účinkov takej interpretácie a aplikácie s ústavou, prípadne s medzinárodnou zmluvou.

9. Obmedzenie akéhokoľvek základného práva alebo slobody, a teda aj slobody prejavu možno považovať za ústavne akceptovateľné len vtedy, ak ide o obmedzenie, ktoré bolo ustanovené zákonom, resp. na základe zákona. Zodpovedá niektorému ústavnému legitímnemu cieľu a musí ísť o obmedzenie, ktoré je v súlade so zásadou proporcionality.

III.

Princíp proporcionality – všeobecne

1. Princíp proporcionality je interpretačný a aplikačný nástroj, jeden z princípov verejného práva. Týmto princípom je riešená kolízia ústavne chránených hodnôt.
2. Pri kolízii dvoch proti sebe stojacích hodnôt bude jednej z nich po teste princípom proporcionality priznaná väčšia dôležitosť, avšak druhá hodnota s menšou dôležitosťou v dôsledku toho nestráca svoju platnosť.
3. Princíp proporcionality nedisponuje absolútnou povahou, len aproximatívnou. V konkrétnom individuálnom prípade je úlohou súdov kolizujúce princípy vyvažovať.
4. Ústavnoprávna doktrína princípu proporcionality sa začala aplikovať v judikatúre Spolkového Ústavného súdu SRN v 50. rokoch 20. storočia. Zásada primeranej kolerácie medzi cieľom a použitými prostriedkami bola označená za prvok právneho štátu.

Aplikáciou princípu proporcionality možno dosiahnuť transparentnosť súdnej argumentácie a podrobnejšie zhodnotenie kontextu daného problému.

Test proporcionality – všeobecne

1. Princíp proporcionality je uvádzaný do praxe testom proporcionality.
2. Test proporcionality prostredníctvom logickej šablóny otázok, ktoré by mali byť zodpovedané, stanovuje, či nedošlo k protiústavnému zásahu do základných práv.
3. Jadrom testu proporcionality je pomernosť cieľa a prostriedku, ktorým by mal alebo má byť cieľ dosiahnutý. Vedľa zásady pomernosti sa uplatňuje aj zásada zákazu nadmerného zásahu, prípadne zásada zákazu zneužitia práva na úkor iného.
4. Aplikácia testu proporcionality spočíva na princípoch právneho štátu.
5. Testové hľadiská:
 - a) spravodlivosť cieľa zásahu,

- b) nevyhnutnosť dosiahnutia cieľa,
 - c) spôsobilosť zásahu dosiahnuť cieľ,
 - d) vhodnosť spôsobu zásahu (spravodlivosť prostriedku),
 - e) primeranosť zásahu zamýšľanému cieľu (primeranosť v užšom slova zmysle).
6. Súd by mal zhodnotiť nasledujúce dôkazy v rámci primeranosti zásahu k cieľu:
- a) dôkaz empirický – rozsah, následky a iná skutková závažnosť zásahu,
 - b) dôkaz systémový – zhodnotenie zaradenia dotknutého práva alebo zásahu v právnej sústave,
 - c) dôkaz kontextový – eventuálne negatívne dopady pri uprednostňovaní jednej hodnoty oproti druhej,
 - d) dôkaz hodnotový – zváženie pozitív v kolízii stojacích základných práv v hierarchii hodnôt.
7. Problematiku testu proporcionality rozpracoval nemecký právny filozof Robert Alexy. Podľa jeho teórie základné práva sú princípmi a v prípade ich kolízie je potrebné nájsť ich pomyselnú optimalizáciu, ktorá sa hľadá prostredníctvom vyvažovania (tzv. Alexyho vážiaci vzorec).
8. Tzv. Alexyho vážiaci vzorec určuje pomer medzi vzniknutou ujmom jedného princípu a výhodou druhého princípu.
9. Porovnanie zásahov do jednotlivých princíпов z pohľadu intenzity zásahov R. Alexy zaradil do trojstupňovej stupnice zásahu (nízka, stredná a podstatná).
10. K jednotlivým stupňom sa priradujú číselné hodnoty čísiel geometrickej postupnosti (číslo 1 sa určí pre nízku hodnotu, číslo 2 pre strednú a číslo 4 pre podstatnú).
11. Proporcionalne rozhodnutie musí spĺňať kumulatívne všetky zložky proporcionality. Pokračovanie v argumentácii testom proporcionality po zistení porušenia jeho jednej zložky je zjavne nadbytočné.

IV.

Metodický postup pri aplikácii predmetného testu

1. Test proporcionality sa skladá z troch zložiek:

- a) subtest vhodnosti,
- b) subtest nevyhnutnosti,
- c) subtest primeranosti (proporcionality v užšom zmysle slova).

Test zahŕňa:

- 1. praktickú súladnosť (zachovanie maxima z oboch základných práv),

2. tzv. Alexyho vážiaci vzorec (intenzita zásahu do jedného základného práva sa pomeruje s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii).

2. Konkretizácia postupu v spore o ochranu osobnosti:

- a) subtest vhodnosti – zásah do práva na slobodu prejavu žalobou umožňuje dosiahnuť mienený cieľ – návrh navrhovateľa cieľ spĺňa,
- b) subtest nevyhnutnosti – návrh na ochranu osobnosti je adekvátnym prostriedkom osobnostných práv – podmienka splnená,
- c) test proporcionality v užšom slova zmysle.

c.1) Po podaní žaloby nebolo možné zachovať popri sebe právo na ochranu osobnosti a právo na slobodu prejavu – podmienka splnená.

c.2) tzv. Alexyho vážiaci vzorec – pre kolíziu práva na ochranu osobnosti so slobodou prejavu je potrebné skúmať kto, o kom, čo, kde, kedy a ako hovorí. Na základe odpovedí možno zistiť, či zásah bol proporcionálny. Zohľadňovať treba i skutočnosti všeobecne uznávané stabilizovanou judikatúrou.

Logická šablóna hľadania odpovedí po preskúmaní skutkových údajov:

- A. kto,
- B. o kom,
- C. čo,
- D. kde,
- E. kedy,
- F. ako

v konkrétnom prípade „hovoril“ (uverejnil informáciu).

A. Kto zásah do práva na ochranu osobnosti vykonal

1. Privilegované postavenie podľa hľadiska stabilizovanej judikatúry patrí novinárom a masmédiám.
2. Tlač je strážny pes demokracie, hrá významnú úlohu v právnom štáte.
3. Novinári majú (sociálnu) povinnosť poskytovať informácie a myšlienky týkajúce sa všetkých záležitostí verejného záujmu a verejnosť má právo dostať také informácie.
4. Novinári môžu používať určitú mieru prehánania a provokácie.
5. Pri rozhlase treba zohľadňovať, či ide o spravodajské, publicistické alebo mienkotvorné rádio s podielom hovoreného slova. Rozhlas nemá dopad na úrovni televízie.
6. Od vydavateľa periodickej tlače nemožno požadovať, aby selektoval informácie získané od štátneho orgánu (z policajného zdroja), na ktoré sa mohol s dôverou spoliehať, pretože sa tým upiera právo verejnosti na úplné informácie vo veciach verejného záujmu.

B. O kom bol inkriminovaný článok

1. Medzi verejne neznámym jednotlivcom a politikom stoja z hľadiska ochrany osobnosti sudcovia uprostred s miernou tendenciou smerom k politikom.
2. Osoby verejné možno rozčleniť na osoby verejne činné a osoby verejne známe. Verejne činné sú osoby, ktoré sa nejakým spôsobom podieľajú na výkone verejnej moci (politici, sudcovia, štátni úradníci, advokáti, prokurátori, predstavitelia ozbrojených zložiek iní verejní činitelia).
Uverejnenie osôb známych je verejná známosť daná tým, že vynikajú v určitých aktivitách, prípadne sa významne angažujú v určitých aktivitách alebo záležitostiach verejného záujmu.
3. Verejné osoby vstupom do verejného priestoru musia preukazovať vyššiu mieru záujmu o ich osobu.
4. Judikatúra rozlišuje medzi kritikou jednotlivých sudcov, kde je rozsah prípustnej kritiky menší, a kritikou súdov alebo celej justície, kde je rozsah prípustnej kritiky väčší.
5. Sudca ako reprezentant verejnej moci musí byť uzrozumený s tým, že jeho postup môže byť predmetom kritiky, a preto uňho treba predpokladať vyšší stupeň tolerancie a nadhľadu než napr. u bežných ľudí. Ešte vyššie je postavená akceptovateľnosť prípustnej kritiky u sudcov najvyššieho súdu vzhľadom na predmet ich rozhodovacej činnosti – rozhodujú o najzávažnejších prípadoch, ktoré sú zväčša verejnosti známe.
6. V súdnych sporoch, v ktorých sa sudca domáha ochrany osobnosti, a o to viac značných finančných náhrad, vzniká legitímny problém „sudca súdi sudcu“ so zvýšeným rizikom možného korporatívneho správania sa predstaviteľov súdnej moci, čo pri opakovane pochybných či nedostatočne vyargumentovaných záveroch môže ohroziť legitimitu celého sudcovského stavu.
7. Pre kritiku platí doktrinálny právny názor, že kritika musí byť:
 - a) **vecná**, teda i konkrétna, podopretá skutkami,
 - b) **pravdivá** – vychádzajúca z pravdivých podkladov, z ktorých možno logicky odôvodniť vlastný hodnotiaci súd kritizujúceho a neskresľujúci, či inak falšujúci údaje, resp. podklady.
 - c) **primeraná**, čo sa týka spôsobu hodnotenia jeho účelu, obsahu a formy, ako i kritického obsahu množstevného, časového, územného alebo iného daného napr. osobným okruhom adresátov. Musí preto zodpovedať sledovanému účelu a cieľ, ktorý má byť kritikou dosiahnutý, musí byť ospravedlnený.

C. Čo bolo obsahom inkriminovaného článku

1. Justícia tvorí legitímnu tému verejného záujmu, je integrálnou súčasťou života spoločnosti. Z toho dôvodu je legitímne, aby sa otázky práva neriešili len na stránkach odborných (právnických) časopisov, ale aby boli reflektované aj laickou verejnosťou prostredníctvom dennej tlače.
2. Pokiaľ obsahom inkriminovaného článku bolo ohrozenie osobnej bezpečnosti poslanca národnej rady, ide o vec dôležitého verejného záujmu. Novinár informuje o otázke,

ktorá súvisí s verejným politickým životom, t. j. o otázke legitímneho verejného záujmu.

3. Čím závažnejšia je kritika, tým je verejnosť viac dezinformovaná a dotknutá osoba poškodená, ak kritika nie je pravdivá.
4. Pri posudzovaní zásahu do prezumpcie neviny (uznesenie o obvinení sudcov) platí, že sporný výrok je previazaný s výrokom zodpovednej osoby, že otázka viny ešte nie je ustálená.
5. Judikatúra potvrdzuje, že je len málo priestoru na uplatnenie obmedzení vo vzťahu k realizácii slobody prejavu v súvislosti s politickým prejavom alebo výrokmi týkajúcimi sa otázok verejného záujmu.
6. Nepravdivosť sporného výroku v petite nemožno hodnotiť z pohľadu, že neskôr trestný súd sudcu právoplatne oslobodil. Výrok možno posudzovať iba z pohľadu daného dňa, a nie neskoršieho vývoja trestného konania. Rozhodujúca je skutočnosť, či výrok žalovaného v čase vysielania v rádiu mal základ vo faktoch, fakty boli pravdivé a týkali sa profesijnej činnosti sudcu. V čase výroku nikto nemohol poznať výsledok trestného konania, nie je preto možný záver, že keď už mali všetci aktéri vedomosť o oslobodzujúcom rozsudku, tak je výrok automatický nepravdivý.

D. Kde bol inkriminovaný článok uverejnený

1. Kritériá miesta zaznenia sporných výrokov treba vnímať s kritériami ich autora. Ak je ich autor novinár, tak jeho privilegované postavenie do určitej miery neutralizuje kritérium miesta ich zaznenia.
2. Sporný článok v televízii či v inom elektronickom médiu treba z tohto kritéria posudzovať prísnejšie, ak je článok uverejnený v denníku s celoslovenskou pôsobnosťou.
3. Čím hromadnejšie sa informácia distribuje, tým väčšia je miera ochrany osobnostných práv.

E. Kedy bol inkriminovaný článok uverejnený

1. Dôležité je zohľadňovať, či ide o základnú informáciu, ktorá má byť presná obzvlášť pre jej citlivosť a lakonickosť.
2. V prospech osoby realizujúcej svoje právo je skutočnosť, že k vysloveniu inkriminovaného výroku došlo v krátkom čase od získania uvedených informácií, ako aj skutočnosť, že uverejnená kritika bola vecne previazaná s obsahovým zameraním celého konania konkrétneho orgánu.
3. Informácia je pominuteľným majetkom a oneskorenie jej zverejnenia je spravidla spojené so stratou jej hodnoty a významu, pričom verejnosť má právo na aktuálne informácie a zvlášť vtedy, ak sa týkajú otázok dôležitého verejného záujmu.
4. Vecou verejnou je aj činnosť štátnych orgánov vrátane orgánov činných v trestnom konaní. Existuje verejný záujem na tom, aby verejnosť dostala informácie týkajúce sa ich činnosti. Pri poskytovaní určitých informácií orgánmi činnými v trestnom konaní sú novinári (vydavateľ) povinní tieto informácie sprostredkovať.

5. Novinári (vydavateľ) nemôžu znášať zodpovednosť za to, že šíria informácie poskytnuté orgánmi štátu, pretože je to ich úloha a poslanie.
6. Každý sa má právo spoľahnúť (dôvera v právo) na to, že štátny orgán voči nemu koná v súlade s ústavou a zákonom, pričom nemôže znášať negatívne dôsledky preto, že tak štátny orgán nekoná.

F. Ako boli informácie v inkriminovanom článku formulované

1. Judikatúra rozlišuje medzi faktami a hodnotiacimi úsudkami. Existenciu faktov možno preukázať, zatiaľ čo otázka pravdivosti hodnotiacich úsudkov nepripúšťa dôkazy, aj keď hodnotiaci úsudok vzhľadom na svoj subjektívny charakter vylučuje dôkaz pravdy, musí vychádzať z dostatočného faktického základu.
2. Kvalifikácia prejavu ako faktu alebo hodnotiaceho úsudku je vecou posúdenia všeobecných súdov.
3. Všeobecne aplikovateľné kritérium na klasifikáciu výrokov na fakty a hodnotiace úsudky neexistuje. Svoju úlohu zohrávajú aj okolnosti, že pôvodca výroku neprezentuje určité skutočnosti ako istoty, ale vyjadruje len pochybnosti či podozrenie, a že jeho snahou je v dobrej viere informovať verejnosť o veci verejného záujmu.
4. Nie je porušenie prezumpcie nevinoty, ak osoba spomínaná v článku sa prezentuje iba ako osoba podozrivá.
5. Novinári sa môžu dopustiť v inkriminovanom článku aj určitého zjednodušenia, či dokonca nepresnosti pri rešpektovaní zásady, že celkové vyznenie uverejnených informácií v relevantnom čase zodpovedalo reálne existujúcim skutočnostiam.
6. Vo všeobecnosti platí, že čím závažnejšie je obvinenie kritizovanej osoby, tým pevnejší skutkový základ musí mať toto obvinenie.
7. Pri posudzovaní oznámenia z pohľadu, či nie je urážlivé, útočné či neslušné, musí byť výrok integrálnou súčasťou celej správy.
8. Všeobecný súd rozhodujúci o ochrane osobnosti musí zohľadniť organickú väzbu medzi titulkom (nadpisom) určitého článku a jeho vecným obsahom. Bez dostatočného zohľadnenia organickej väzby medzi titulkom (nadpisom) určitého článku a jeho vecným obsahom spravidla nemožno dospieť hodnoverne k záveru, že v ňom obsiahnuté tvrdenie je pravdivé alebo naopak, nepravdivé.

V.

Vyhodnotenie testu

1. Odpovede v bodoch A až F sa u oboch práv v kolízii ohodnotia trojstupňovou stupnicou (nízka, stredná, podstatná).
2. Po zhodnotení sa priradí číselné ohodnotenie (nízka číslo 1, stredná číslo 2, podstatná číslo 4) a týmto súčtom sa zistí intenzita zásahu do práva odporcu na slobodu prejavu, ako aj miera uspokojenosti práva na ochranu osobnosti navrhovateľa.

3. To právo, ktoré dosiahne vyššiu číselnú ochranu intenzity zásahu, prevažuje nad tým, ktorého číselné vyhodnotenie je nižšie, a musí byť preferované.
4. Vyjadrenie logického záveru, zhodnotenie testovacích hľadísk a okolností prípadu (zohľadniť treba i praktickú skúsenosť sudcu a jeho cit pre rovnováhu) vytvára právny názor odôvodňujúci (konkrétne) rozhodnutie vo veci.